

Francesco Golinelli

Duchowni jako patroni ulic Krakowa i Bolonii

Język - Szkoła - Religia 7/2, 28-44

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DUCHOWNI JAKO PATRONI ULIC KRAKOWA I BOLONII

Celem niniejszego referatu jest analiza roli, którą jako patroni krakowskich i bolońskich ulic pełnią osoby duchowne. Rozważania zawarte w tym tekście¹ stanowią próbę określenia podobieństw i różnic dotyczących nazw ulic poświęconych w badanych miastach księżom, zakonnikom i zakonnicom. Wybór Krakowa i Bolonii, mających być przykładami – odpowiednio – polskiego i włoskiego zwyczaju upamiętniania w przestrzeni miejskiej zasłużonych duchownych, nie jest przypadkowy. Kraków jest miastem o silnej katolickiej tradycji, stolicą arcybiskupstwa oraz miejscem, w którym Kościół jest właścicielem wielu obiektów i w którym instytucja ta wywiera duży wpływ na wybór nazw ulic i placów, przy których znajdują się ich siedziby. Bolonia także jest siedzibą archidiecezji, a ponadto – przed zjednoczeniem Włoch, które nastąpiło dopiero w drugiej połowie XIX wieku – była przez kilka stuleci drugim najważniejszym miastem Państwa Kościelnego i bywała nazywana „północną stolicą” owego terytorium.

Nazwy ulic upamiętniające duchownych stanowią składnik systemu nazewniczego naszych miast i zarazem nośnik pamięci zbiorowej.

Jeśli chodzi o fragment *nazewnictwa miejskiego*, stanowiący zbiór nazw ciągów komunikacyjnych danej miejscowości, zwany też *odonomastyką*, *plateonimią* lub *urbonimią*, to w XX wieku dokonano w Polsce rozmaitych prób semantycznego uporządkowania zastanych zbiorów nazw miejskich ulic oraz dotarcia do prawideł rządzących onomastyczną strukturą wybranych miejscowości. Hubert Górniewicz w artykule *Toponimia Gdyni*² proponuje klasyfikację ciągów komunikacyjnych pomorskiego miasta na dwadzieścia następujących grup: 1) nazwy

¹ Dane jakościowe i ilościowe opracowane w niniejszym artykule zostały zaczerpnięte z mojej pracy magisterskiej pt. *Pamiętkowe nazwy ulic Krakowa i Bolonii jako nośniki pamięci zbiorowej*, napisanej pod kierunkiem prof. UG, dr hab. Ewy Rogowskiej-Cybulskiej i obronionej w r. 2010 w Instytucie Filologii Polskiej UG.

² Por. H. Górniewicz, *Toponimia Gdyni*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” VI, 1964, s. 135–164.

pochodzące od imion i nazwisk zasłużonych ludzi, 2) nazwy pochodzące od imion świętych, 3) nazwy od postaci literackich i fantastycznych, 4) nazwy od wydarzeń historycznych, 5) nazwy od dat historycznych, 6) nazwy od zasłużonych formacji wojskowych i zbiorowych bohaterów wydarzeń historycznych, 7) nazwy od nazw zawodów, 8) nazwy od rodzajów wojska, 9) nazwy od nazw miejscowości, 10) nazwy o treści etnicznej i regionalnej, 11) nazwy od nazw nabrzeży portowych i nazwy analogiczne, 12) nazwy od nazw ptaków, 13) nazwy od nazw roślin, 14) nazwy topograficzne, 15) nazwy kulturalne, 16) nazwy o treści okrętowej, morskiej i rybackiej, 17) nazwy od kolorów, 18) nazwy nastrojowe, 19) nazwy pamiątkowe, 20) pozostałe nazwy. Nazwy upamiętniające osoby duchowne należą do pierwszej z wyróżnionych przez Górnowicza grup.

Kwiryna Handke³ natomiast, wybrawszy jako przedmiot badania nazewnictwo miejskie Warszawy, zaproponowała odmienną klasyfikację analizowanego materiału, w której uwzględniła nie tylko kryteria semantyczne, lecz także historyczno-społeczne. Pierwszy podział dotyczy istnienia lub braku motywacji semantycznej. Dla nazw ulic, placów i skwerów, które nie są bezpośrednio powiązane z pełnioną funkcją, ze wskazówkami kierunkowymi bądź z imieniem osoby lub osób odpowiedzialnych za powstanie owych ciągów komunikacyjnych, badaczka wydzieliła kolejne dwie grupy: 1) nazwy ulic pochodzące od nazw własnych, 2) nazwy ulic pochodzące od nazw pospolitych. Do pierwszej z wymienionych grup należą następujące podgrupy: a) nazwy ulic pochodzące od nazw osobowych, b) nazwy ulic pochodzące od nazw etniczno-geograficznych, c) nazwy ulic pochodzące od nazw miejscowości, d) nazwy ulic pochodzące od nazw topograficznych. Drugą grupę tworzą natomiast: a) nazwy ulic pochodzące od nazwań ludzi, b) nazwy ulic kulturowe, c) nazwy ulic topograficzne, d) nazwy ulic przyrodnicze, e) nazwy ulic metaforyczne, f) nazwy ulic związane z faktami historycznymi. Nazwy ulic upamiętniające księży, zakonników i zakonnice należą oczywiście do nazw ulic pochodzących od nazw własnych osobowych.

Różne typy nazw wyróżnione w pracy K. Handke odzwierciedlają w pełni proces kształtowania się toponimii w jej rozwoju historycznym. Pierwsze nazwy ciągów komunikacyjnych były bowiem motywowane semantycznie. Dowodów na to – na terenie dzisiejszych Włoch – dostarczają antyczne nazwy rzymskich ulic oraz dróg, które z Rzymu prowadziły do pozostałych rejonów cesarstwa. Nazwy głównych traktów wywodziły się, po pierwsze, „od obiektów docelowych ruchu (miejscowości, prowincje, ziemie), np. *via Tiburtina*, *via Pranenestina*, *via Ostiensis*, *via Ardeatina*, *via Appia*, *via Latina*, *via Nomentana*, po drugie, rzadziej, od nazw osób, zazwyczaj sprawców ich powstania, np. *via Flaminia*

³ Por. K. Handke, *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970.

(...), *via Aurelia*, *via Cornelia*⁴. Zdarzały się ponadto drogi noszące nazwy pochodzące od funkcji, w jakiej były najczęściej wykorzystywane. Warto na przykład wspomnieć o trakcie *via Salaria* – drodze, po której transportowano sól do rejonów apenińskich. Stosunkowo rzadko występowały nazwy innego pochodzenia, takie jak *via Triumphalis* oraz *via Lata*⁵ (nazwa najprawdopodobniej o charakterze realnoznaczeniowym, gdyż przymiotnik *latus* znaczy ‘szeroki’).

Pierwsze polskie dokumenty potwierdzające istnienie szczątkowych form nazewnictwa miejskiego dotyczą okresu między XIV a XV wiekiem. Ścisiej mówiąc, „najstarsze zapisy warszawskich nazw ulic poświadczone w źródłach pochodzą z początku XV w. [...], w Krakowie nazwy ulic pojawiają się w dokumentach z XIV w. [...], w Poznaniu – w XIV w., w Lublinie – w XVI w. [...], w Sieradzu – w XV w.”⁶. Nazwy wymienione w tych pierwotnych zbiorach powstały w wyniku spontanicznych decyzji mieszkańców. K. Handke określa je mianem nieurzędowych⁷. Miano nazw urzędowych badaczka nadaje z kolei tym nazwom, które zostały stworzone przez urzędy⁸. W stolicy Polski pojawiły się one stosunkowo wcześniej, gdyż w r. 1770 Komisja Dobrego Porządku „ustaliła po raz pierwszy oficjalny wykaz wszystkich nazw ulic Warszawy”⁹. W innych polskich i europejskich miastach nazwy urzędowe notuje się począwszy od XX wieku (lubelską sytuację udokumentował Mieczysław Buczyński, moskiewską zaś P. Sytin).

W tym okresie nasila się też znacznie obecność innego typu nazw, określanych przez M. Buczyńskiego¹⁰ mianem nazw pamiątkowych. Pochodzą one najczęściej od imion i nazwisk zasłużonych osób, ale również od nazw formacji wojskowych lub innych ugrupowań ludzi, od nazw bądź od dat ważnych wydarzeń historycznych, które służą jako podstawy motywacyjne w procesie nazywania nie tylko ciągów komunikacyjnych, lecz także instytucji, przedsiębiorstw lub placówek oświatowych. Nazwy te są pozbawione motywacji realnoznaczeniowej i cechują się wysokim stopniem powtarzalności (znaczna ich część występuje we wszystkich większych miastach danego kraju).

K. Handke określa dwudziestowieczny wzrost liczebności pamiątkowych nazw antroponimicznych w polskich miastach wyrazem *inwazji*. Badaczka ponadto – dla uzasadnienia tego stwierdzenia – podaje następujące dane odnoszące

⁴ K. Handke, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa 1992, s. 24.

⁵ Tamże, s. 24.

⁶ K. Handke, *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 19.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 20.

⁹ Tamże.

¹⁰ Por. M. Buczyński, *Pamiątkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich*, Lublin 1997.

się do Warszawy: „w 1771 na ogólną liczbę 190 nazw ulic, tylko 7 nazw (ok. 4%) pochodziło od antroponomów (przy czym wówczas były to wyłącznie nazwy z motywacją semantyczną); w 1958 r. na ogólną liczbę 2428 nazw typ reprezentowało 550 nazw (ok. 22%); w 1992 r. na ogólną liczbę 4244 nazw typ ten reprezentowało 1086 nazw. Z obliczeń dokonanych w 1986 r. wynika jeszcze większa reprezentacja nazw miejskich od podstaw antroponomicznych, to znaczy: na ogólną liczbę 4000 nazw było ich 1224 (tj. 30,6%)”¹¹. Ekspansja tego rodzaju nazw nie jest ponadto zjawiskiem wyłącznie polskim, lecz występuje ona w różnych miastach europejskich. Przykładem tego mogą być wyniki badań francuskiego badacza A. Dauzata, który ustala granicę wypierania nazewnictwa toponomicznego przez pamiątkowe na terenie Francji na XX wiek¹².

Nazwy pamiątkowe stały się wraz z rozwojem miast podstawowym elementem organizacji ich przestrzeni. Ten ustalony, zewnętrzny porządek wpływa także na wewnętrzny świat jednostki ludzkiej, kształtując pamięć zbiorową społeczeństwa i jej członków, przekazując wartości utrwalone na ulicznych tabliczkach i eliminując to, co urzędy uznają za niepotrzebne bądź niegodne upamiętnienia.

Osoby duchowne należą jako patroni ulic do grupy patronów jednoosobowych będących postaciami historycznymi (grupę tę wyodrębniam z jednej strony w opozycji do patronów zbiorowych, z drugiej w opozycji do patronów będących postaciami fikcyjnymi) i stanowią wraz ze świętymi i postaciami biblijnymi jedną z czterech podgrup tej grupy; pozostałe pięć wyodrębnionych przeze mnie wśród patronów ulic Bolonii i Krakowa podgrup to 1) wybitni artyści; 2) uczeni, wynalazcy i odkrywcy; 3) wybitni uczestnicy i organizatorzy życia politycznego oraz społecznego oraz 4) inne osoby.

Ponieważ niektórzy duchowni zostali wybrani na patronów ulic nie ze względu na swe zasługi dla Kościoła, lecz dla upamiętnienia ich osiągnięć w różnych dziedzinach sztuki, nauki bądź w życiu społecznym i politycznym, ewentualnie jako święci lub błogosławieni, mogą być zaliczeni do dwu różnych grup patronów jednocześnie. Analizując udział osób konsekrowanych wśród patronów ulic Krakowa i Bolonii, dokonam zatem podziału tej grupy na trzy podgrupy. Do pierwszej zaliczę księży, zakonników i zakonnice, których zasługi wynikają przede wszystkim z faktu, że byli ludźmi Kościoła, do drugiej świętych i błogosławionych, którzy za życia byli duchownymi, a do trzeciej księży i zakonników, upamiętnionych dzięki docenieniu przez potomnych ich osiągnięć na innych polach.

¹¹ K. Handke, *Polskie nazewnictwo...*, s. 123.

¹² Por. K. Handke, *Semantyczne i strukturalne...*, s. 20.

Kraków

Wykaz duchownych: księży, zakonników i zakonnice, będących patronami ulic Krakowa ze względu na sposób sprawowania misji kapłańskiej i zakonnej oraz podstawowe informacje biograficzne na ich temat (daty życia, zakres działania oraz istnienie lub nie związku z Krakowem) zawiera tabela 1.1.

Tabela 1.1. Duchowni (księża, zakonnicy i zakonnice) będący patronami ulic Krakowa ze względu na zasługi związane ze stanem duchownym

Imię i nazwisko	Okres życia	Zakres działania	Związek biograficzny z Krakowem
ks. bp Władysław BANDURSKI	1865–1932	biskup polowy	nie
Eugeniusz BAZIAK	1890–1962	biskup	tak
ks. Franciszek BLACHNICKI	1921–1987	kapłan, założyciel ruchu Światło-Życie	nie
Rozalia CELAKÓWNA	1901–1944	mistyczka	tak
ks. Władysław DERCZ	1908–1942	ksiądz, ofiara nazistów	tak
ks. Franciszek DŹWIGOŃSKI	1913–1993	ksiądz prałat	tak
abp Zygmunt Szczęsny FELIŃSKI	1822–1895	arcybiskup	tak
ks. Kazimierz FIGLEWICZ	1903–1983	ksiądz, katecheta Jana Pawła II	tak
bp Józef GAWLINA	1892–1964	biskup polowy	nie
ks. Władysław GURGACZ	1914–1949	jezuita, działacz niepodległościowy	tak
bp Franciszek HODUR	1866–1953	biskup	tak
JAN PAWEŁ II	1920–2005	papież	tak
JAN XXIII	1881–1963	papież	nie
ks. Kazimierz JANCARZ	1947–1993	ksiądz, kapelan Solidarności	tak
ks. Zygmunt KACZYŃSKI	1894–1953	szambelan papieski, działacz społeczny	nie
ks. Władysław KAJZER	1920–2004	proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Krakowie	nie
ks. Wojciech KARABUŁA	1893–1960	wikary parafii Matki Bożej Zwycięskiej	tak

Józef Leopold KMIETOWICZ	1819–1859	wikary parafii w Chochołowie, powstaniec	nie
ks. Mikołaj KUCZKOWSKI	XX w.	kanclerz Kurii Metropolitalnej w Krakowie	tak
ks. Józef KURZEJA	1937–1976	kapłan	tak
ks. Jan KUŚ	1920–1989	ksiądz, kapelan kliniki pulmonologicznej, działacz charytatywny	tak
ks. Mieczysław KUZNOWICZ	1874–1945	jezuita, działacz społeczny	tak
ks. Marian LUZAR	1895–1939	kapelan Wojska Polskiego, harcmistrz	tak
ks. Marian ŁĄCZEK	XX w.	proboszcz parafii w Biezanowie	tak
ks. Ferdynand MACHAY	1914–1940	ksiądz	tak
ks. Franciszek MAJ	XX w.	katecheta, ksiądz	tak
ks. Stefan MAZANEK	1895–1950	kapłan, kanclerz kurii	tak
ks. Józef MEIER	XVIII w.	ksiądz, działacz polityczny	nie
Julia NENKO	1903–1983	siostra przełożona w szpitalu na Monte Cassino	tak
Iwo ODROWĄŻ	1160–1229	biskup krakowski	tak
bp Filip PADNIEWSKI	? –1572	biskup krakowski	tak
bp Jan PRANDOTA	1200–1266	biskup krakowski	tak
Bogumił SALWIŃSKI	? –1991	opat	tak
ks. kard. Adam Stefan SAPIEHA	1867–1951	arcybiskup krakowski, senator	tak
ks. Kazimierz SIEMASZKO	1847–1904	ksiądz, pedagog	tak
Stanisław STOJAŁOWSKI	1845–1911	ksiądz, polityk	tak
ks. Ignacy STOSZKA	XX w.	proboszcz parafii w Płaszowie	tak
Stanisław SZCZYGIELSKI	XVII w.	zakonnik, bibliotekarz	tak
matka Paula Zofia TAJBER	1890–1963	siostra zakonna	tak
ks. Karol TARGOSZ	XX w.	proboszcz parafii	tak
ks. Józef TISCHNER	1931–2000	ksiądz, teolog	tak
bp Piotr TOMICKI	1464-1535	biskup, sekretarz królewski	tak
ks. Stanisław TRUSZKOWSKI	XX w.	proboszcz parafii św. Antoniego	tak
ks. Wincenty TUREK	XX w.	ksiądz	tak

ks. prymas Stefan WYSZYŃSKI	1901–1981	prymas Polski	nie
ks. Adolf ZAGRODZKI	XX w.	proboszcz parafii Matki Boskiej Zwycięskiej	tak
ks. Józef ZASTAWNIAK	1893–1960	proboszcz parafii w Czyżynach	tak
Michał ŻAK	XX w.	kleryk jezuicki, działacz społeczny	tak

Kategoria duchownych niebędących świętymi lub błogosławionymi, upamiętnionych w nazwach ulic ze względu na swoje zasługi jako ludzie wiary, jest w Krakowie stosunkowo liczna, gdyż w jej obręb wchodzi 48 osób. Wewnętrzne zróżnicowanie tej grupy jest znaczne. Obok postaci znanych na całym świecie (jak Jan Paweł II) bądź co najmniej na poziomie ogólnonarodowym (jak prymas Stefan Wyszyński) występują bowiem w tej grupie duchowni, których zasługi są znane tylko w obrębie miasta lub jednej z jego dzielnic (jak ks. Adolf Zagrodzki i ks. Ignacy Stoszka). Zwraca natomiast uwagę to, że do tej grupy należy tylko jeden cudzoziemiec – jest nim włoski papież Jan XXIII. Warto też zauważyć, że wśród osób zakonnych będących patronami krakowskich ulic znajdują się trzy kobiety: Rozalia Celakówna, Julia Nenko i matka Paula Zofia Tajber.

Większość spośród 48 osób duchownych upamiętnionych za swe zasługi dla wiary i Kościoła miała związki biograficzne ze stolicą Małopolski: dotyczy to 43 osób, czyli 87,8% duchownych należących do tej grupy. Z analizy roku śmierci duchownych patronującym krakowskim ulicom wynika, że większość z nich – 41 osób, czyli 83,7% – zmarła w XX wieku. Inne stulecia mające swoich przedstawicieli w powyższym zestawieniu to wiek XXI (Jan Paweł II i ks. Władysław Kajzer), XIX (5 patronów), a także XVII (jeden patron), XVI (jeden patron) i XIII (dwaj patroni).

Wykaz pełniących funkcję patronów ulic Krakowa świętych i błogosławionych, którzy byli duchownymi, oraz podstawowe informacje biograficzne na ich temat (daty życia, zakres działania oraz istnienie lub nie związku z Krakowem) zawiera tabela 1.2.

Tabela 1.2. Święci i błogosławieni kapłani, zakonnicy i zakonnice, będący patronami ulic Krakowa

Imię i nazwisko	Okres życia	Zakres działania	Związek biograficzny z Krakowem
św. Benedykt	480–547	święty, zakonnik	nie
św. Bronisława	1200–1259	święta, mniszka	tak

św. Andrzej BOBOLA	1591–1657	święty, jezuita, misjonarz	nie
św. Gertruda	1256–1302	święta, mistyczka	nie
św. Idzi	VII w.	święty, pustelnik	nie
św. Jacek	1183–1257	święty, dominikanin	tak
św. Kinga	1234–1292	święta, klaryska, królowna	tak
św. Maksymilian Maria KOLBE	1894–1941	święty, franciszkanin, ofiara nazistów	tak
św. Faustyna KOWALSKA	1905–1938	święta, mniszka	tak
św. Łazarz	I w.	święty, biskup	nie
św. Piotr	?–67	apostoł, pierwszy papież	nie
bl. Franciszka SIEDLIKA	1842–1902	zakonnica, błogosławiona	nie
św. Stanisław	1035–1079	święty, biskup, męczennik	tak
św. Teresa	1515–1582	święta, mistyczka, siostra zakonna	nie
św. Wincenty	IV w.	święty, diakon, męczennik	nie
św. Wincenty a Paulo	1521–1660	święty, dobroczyńca, ksiądz	nie
św. Wojciech	956–997	święty, biskup	nie

Kategoria świętych i błogosławionych, którzy za życia byli duchownymi, jest zdecydowanie mniej liczna niż kategoria „zwykłych” kapłanów i osób zakonnych, gdyż składa się jedynie z 17 postaci¹³.

Z punktu widzenia motywacji wyboru na patrona ulicy grupa ta stanowi pewną osobliwość na tle pozostałych nazw ulic upamiętniających postacie historyczne. Chodzi o to, że obok typowych nazw pamiątkowych, wybranych urzędowo lub spontanicznie, aby uczcić danego świętego lub błogosławionego, istnieją w tej grupie także przykłady nazw realnoznaczeniowych, gdy drogi prowadzące do kościołów lub znajdujące się przy nich noszą imię ich patronów. Przykładem takiego zjawiska jest w nazewnictwie Krakowa ulica św. Wojciecha. Nazwy ulic tego typu mają zatem charakter pamiątkowy wtórnie.

Związki biograficzne z Krakowem miało w tej grupie tylko 35% duchownych (6 osób). Chronologia duchownych patronów ulic stolicy krakowskim Małopól-

¹³ Jan Paweł II nie został zaliczony – pomimo niedawnej beatyfikacji – do tej grupy, ponieważ polski papież został patronem krakowskiej alei zaraz po śmierci.

ski ustalona na podstawie roku ich śmierci jest bardzo zróżnicowana, gdyż swoich przedstawicieli ma tu aż 11 stuleci, w tym z dwu stulecia pochodzi po 3 patronów (wieki XIII i XX), jedno stulecie jest reprezentowane przez 2 patronów (wiek XVII), a aż 8 stuleci wydało tylko jednego patrona (wieki: I, IV, VI, VII, X, XI, XIV, XVI).

Wykaz duchownych: księży, zakonników i zakonnic, będących patronami ulic Krakowa ze względu na zasługi na innych polach niż sposób sprawowania misji kapłańskiej i zakonnej oraz podstawowe informacje biograficzne na ich temat (daty życia, zakres działania oraz istnienie lub nie związku z Krakowem) zawiera tabela 1.3.

Tabela 1.3. Duchowni będący patronami ulic Krakowa ze względu na osiągnięcia niezwiązane ze stanem duchownym

Imię i nazwisko	Okres życia	Zakres działania	Związek biograficzny z Krakowem
o. Józef BOCHEŃSKI	1902–1995	logik, historyk, dominikanin	tak
GRZEGORZ Z SANOKA	1406–1477	arcybiskup lwowski, profesor Akademii Krakowskiej	tak
Wincenty KADŁUBEK	1150/1160–1223	autor Kroniki polskiej, biskup krakowski	tak
Jan KLUK	1739–1796	przyrodnik, ksiądz	nie
Augustyn KORDECKI	1603–1673	przeor paulinów, dowódca obrony klasztoru jasnogórskiego w czasie potopu	nie
Ignacy KRASICKI	1735–1801	pisarz, biskup	nie
ks. Stefan PAWLICKI	1839–1916	filozof, ksiądz, profesor UJ	tak
ks. Jerzy POPIEŁUSZKO	1947–1984	ksiądz, ofiara służby bezpieczeństwa	nie
ks. Piotr SKARGA	1536–1612	ksiądz, teolog i pisarz	tak
ks. Ignacy Jan SKORUPKA	1893–1920	kapelan Wojska Polskiego, symbol „cudu nad Wisłą”	nie
ks. Piotr ŚCIEGIENNY	1801–1890	działacz niepodległościowy, ksiądz	nie
Jan WORONICZ	1757–1829	biskup krakowski, poeta	tak
ks. Jakub WUJEK	1541–1597	ksiądz, tłumacz	tak
Andrzej i Józef ZAŁUSCY	1695–1758; 1702–1744	biskupi, dobroczyńcy, twórcy Biblioteki Załuskich	tak

Podgrupa duchownych upamiętnionych w nazwach ulic za zasługi niezwiązane ze stanem kapłańskim jest w Krakowie najmniejsza spośród trzech wyodrębnionych podgrup, gdyż liczy tylko 14 osób. Nieco połowa z nich, mianowicie 57% (8 osób) ma związki biograficzne z Krakowem lub jego okolicami. Reprezentują one, uwzględniając daty śmierci, aż 7 różnych stuleci, jednak najwięcej przedstawicieli mają dwa ostatnie stulecia: wiek XX – 4 – i wiek XIX – 3, ponadto po 2 przedstawicieli mają stulecia bezpośrednio je poprzedzające: XVIII i XVII, a tylko 3 patroni należący do tej grupy reprezentują wieki bardzo odległe od współczesności (po jednym reprezentancie mają wieki XIII, XV i XVI).

Większość spośród należących do trzech wyodrębnionych grup 79 duchownych upamiętnionych w nazwach ulic Krakowa miała związki biograficzne z tym miastem. Dotyczy to 72% patronów (57 osób). Z analizy roku śmierci duchownych patronującym krakowskim ulicom wynika, że większość z nich, bo 61% (48 osób), żyła w XX wieku. Stosunkowo dużo, bo 10% patronów (8 osób), żyło w wieku XIX. Swoich reprezentantów ma też w nazwach ulic stolicy Małopolski 13 innych stuleci: 6 patronów reprezentuje wiek XIII, 5 patronów – wiek XVII, 3 patronów – wiek XVI, po 2 patronów – wieki XXI i XVIII, a po jednym patronie – wieki I, IV, VI, VII, X, XI, XIV i XV. Przewaga wśród patronów ulic Krakowa duchownych XX-wiecznych wiąże się najprawdopodobniej z fazą silnego rozpowszechniania się antroponimów pamiątkowych, która przypada właśnie na minione stulecie. Szybki i bardziej uporządkowany niż w przeszłości rozwój przestrzeni miejskiej przyczynił się bowiem do powstania ogromnej ilości nowych ciągów komunikacyjnych, z których każdy musiał otrzymać urzędową nazwę. W podobnych sytuacjach władze miejskie i obywatele wybierają najczęściej te postacie, które nadal budzą silne, pozytywne emocje (dobrym przykładem tego zjawiska jest bardzo szybkie rozpowszechnianie się antroponimu pamiątkowego Jan Paweł II), bądź te, których zasługi dla lokalnych społeczności nie zostały jeszcze zatarte z pamięci przez upływ czasu. Zasłużony proboszcz małej parafii lub szkolny katecheta ma znacznie więcej możliwości wyboru na patrona wtedy, gdy parafianie lub uczniowie, którzy mieli bezpośredni kontakt z nim, jeszcze żyją.

Bolonia

Wykaz duchownych: księży, zakonników i zakonnice, będących patronami ulic Bolonii ze względu na sposób sprawowania misji kapłańskiej i zakonnej oraz podstawowe informacje biograficzne na ich temat (daty życia, zakres działania oraz istnienie lub brak związku z Bolonią) zawiera tabela 2.1.

Tabela 2.1. Duchowni (księża, zakonnicy i zakonnice) będący patronami ulic Bolonii ze względu na osiągnięcia związane ze stanem duchownym

Imię i nazwisko	Okres życia	Zakres działania	Związek biograficzny z Bolonią
Girolamo AGUCCHI	XVII w.	kardynał	tak
Gil de ALBORNOZ	1310–1367	kardynał	nie
ANDREA DA FAENZA	XV w.	zakonnik, dobroczyńca	nie
ARNALDO DA BRESCIA	1090–1155	zakonnik	nie
Ludovico BECCADELLI	1501–1572	biskup	tak
Don Giuseppe BEDETTI	?-1889	ksiądz	tak
BENEDETTO XIV	1675–1758	papież	tak
Filippo BENIZZI	1233–1285	zakonnik	nie
Girolamo BORSELLI	1432–1497	zakonnik	tak
Luigi BREVENTANI	XIX w.	ksiądz	tak
Don Giovanni FORNASINI	1915–1944	ksiądz, ofiara faszystów	tak
GIOVANNI XXIII	1881–1963	papież	nie
Giuliano della Rovere GIULIO II	1443–1513	papież	tak
Don Carlo GNOCCHI	1902–1956	ksiądz	nie
GREGORIO XIII	1502–1585	papież	tak
Don Luigi GUANELLA	1842–1915	ksiądz, dobroczyńca	nie
G. Cardinale LERCARO	1891–1976	kardynał	tak
LODERINGO DEGLI ANDALO	1210(?)–1293	zakonnik	tak
Innocenzo MALVASIA	XVI w.	kardynał	tak
Don Olinto MARELLA	1884–1969	ksiądz, dobroczyńca	tak

Giuseppe MEZZOFANTI	1774–1849	kardynał	nie
Don Giovanni MINZONI	1885–1923	ksiądz, ofiara faszystów	tak
Don Luigi ORIONE	1872–1940	ksiądz, dobroczyńca	nie
Girolamo SAVONAROLA	1452–1498	zakonnik, reformator	nie

Bolońska kategoria księży i zakonnic niebędących świętymi lub błogosławionymi, podniesionych do godności patronów ulic ze względu na sposób pełnienia misji kapłańskiej i zakonnej, nie jest szczególnie liczna, gdyż składa się jedynie z 24 osób. Cechuje się ona stosunkowo równym udziałem w tej grupie papieży, kardynałów, księży i zakonników. Wszystkie upamiętnione osoby należące do tej grupy były Włochami, ponadto większość z nich, mianowicie 14 osób, czyli 58% tej grupy miała związki biograficzne z Bolonią. Przewaga patronów, których życie wiąże się w jakiś sposób z tym miastem, wynika między innymi z tego, że nawet spośród postaci cieszących się popularnością o zasięgu ogólnosiwiatowym (np. papieże) na patronów ulic Bolonii wybierano najczęściej osoby pochodzące z tego miasta lub z jego najbliższych okolic (na przykład papieże Grzegorz XIII i Benedykt XIV urodzili się w Bolonii).

Pod względem chronologicznym grupa księży i zakonnic wybranych na patronów bolońskich ulic odznacza się obecnością przedstawicieli aż dziewięciu różnych stuleci: XX wiek ma 8 przedstawicieli, wieki XIX i XVI mają ich 4, wiek XV – 3, wiek XIII – 2, a wieki XVIII, XVII i XIV – tylko po 1. Najstarszy z przedstawicieli tej grupy – Arnold z Brescii – zmarł w XI wieku.

Wykaz świętych i błogosławionych, którzy w życiu byli duchownymi, będących patronami ulic Bolonii oraz podstawowe informacje biograficzne na ich temat (daty życia, zakres działania oraz istnienie lub nie związku z Bolonią) zawiera tabela 2.2.

Tabela 2.2. Święci i błogosławieni, którzy w życiu byli duchownymi, będący patronami ulic Bolonii.

Imię i nazwisko	Okres życia	Zakres działania	Związek biograficzny z Bolonią
S. Alo'	590–660	święty, biskup	nie
S. Benedetto	480–547	święty, zakonnik	nie
S. Carlo	1538–1584	święty, biskup	nie
S. Chiara	1193–1253	święta, mniszka	nie
S. Clelia BARBIERI	1847–1870	zakonnica	tak
S. Domenico	1170–1221	święty, zakonnik	tak

S. Donato	III w.	święty, biskup	nie
S. Felice	?–432	święty, biskup	tak
S. Francesco	1182–1226	święty, zakonnik	nie
S. Frediano	VI w.	święty, zakonnik	nie
S. Leonardo	VI w.	święty, zakonnik	nie
S. Lorenzo	?–258	święty, męczennik, diakon	nie
S. Margherita	1647–1690	święta, mniszka	nie
S. Martino	316–397	święty, biskup	nie
S. Nicolo'	1375–1443	święty, biskup	tak
S. Pier Tommaso	1305–1366	święty, biskup	nie
S. Pio V	1504–1572	święty, papież	nie
S. Rita	1381–1447	święta, mniszka	nie
S. Savino	V w.	święty, męczennik, biskup	nie
S. Sigismondo	VI w.	święty, męczennik, zakonnik	nie
S. Valentino	III w.	święty, biskup, męczennik	nie
S. Vittore	?–199	święty, papież	tak

Kategoria świętych i błogosławionych, którzy za życia byli duchownymi, a następnie zostali patronami bolońskich ulic, jest – z punktu widzenia liczb bezwzględnych – bardzo podobna do poprzedniej, gdyż liczy 22 osoby. Tylko 5 spośród nich, czyli 23%, ma związki biograficzne z Bolonią. Grupa ta zawiera ponadto przede wszystkim osoby, które żyły w starożytności lub w średniowieczu. Najmłodszą świętą jest Santa Clelia Barbieri, która żyła w XIX wieku i została kanonizowana przez Jana Pawła II w 1989 r. Przewaga postaci starożytnych i średniowiecznych wiąże się z charakterem realnoznaczeniowym, którym cechują lub cechowały się niektóre nazwy ulic, odwołujące się do osób uznanych za świętych. Większość z tych ulic bowiem znajdowała się w pobliżu nieistniejących już kościołów, w których uprawiano kult męczenników i błogosławionych, którzy żyli w pierwszych wiekach istnienia chrześcijaństwa.

Wykaz duchownych: księży, zakonników i zakonnic, będących patronami ulic Bolonii ze względu na osiągnięcia niezwiązane ze stanem duchownym oraz podstawowe informacje biograficzne na ich temat (daty życia, zakres działania oraz istnienie lub brak związku z Bolonią) zawiera tabela 2.3.

Tabela 2.3. Duchowni będący patronami ulic Bolonii ze względu na osiągnięcia niezwiązane ze stanem duchownym

Imię i nazwisko	Okres życia	Zakres działania	Związek biograficzny z Bolonią
ALBERTI Leandro	1479–1522	historyk, filozof, teolog, zakonnik	tak
Cherubino GHIRARDACCI	1519–1598	zakonnik, historyk	tak
GRAZIANO	XII w.	prawnik, zakonnik	tak
Claudio MONTEVERDI	1567–1643	kompozytor, skrzypek, ksiądz	nie
Giuseppe PARINI	1729–1799	poeta, opat	nie
Don Luigi STURZO	1872–1959	działacz polityczny, założyciel włoskiej partii popularnej, ksiądz	nie
Don Giovanni VERITÀ	1807–1885	działacz polityczny, patriota, ksiądz	nie
Antonio VIVALDI	1678–1742	kompozytor, ksiądz	nie

Grupa ta liczy tylko 8 osób. Niemal połowa z nich (3 osoby) miała związek biograficzny z Bolonią. Patroni ci są przedstawicielami aż sześciu stuleci: wieki XVI i XVIII są reprezentowane przez 2 patronów, a wieki XII, XVII, XIX i XX – po 1 patronie.

Większość spośród należących do trzech wyodrębnionych grup 54 duchownych upamiętnionych w nazwach ulic Bolonii nie miała związków biograficznych z tym miastem. Dotyczy to 59% patronów (22 osób).

Z analizy roku śmierci duchownych patronującym bolońskim ulicom wynika, że najwięcej z nich, bo 17% (9 osób), żyło w XX wieku. Stosunkowo dużo patronów żyło też w wiekach XVI (8 osób) i XIX (6 osób). Dzięki duchownym, których imiona i nazwiska stanowią nazwy ulic Bolonii, na ulicach tych upamiętniono aż 16 stuleci. Oprócz wieków XX, XIX i XVI swoich przedstawiciele mają stulecia: XV – 5 osób, VI – 4 osoby, XVII i XVIII – po 3 osoby, III, V i XIV – po 2 osoby, a wieki II, IV, VII, XI, XII – po 1 osobie. Zwraca uwagę stosunkowo wysoki udział patronów żyjących w starożytności i w wiekach średnich.

Porównanie

Duchownych będących patronami ulic krakowskich jest 79, przy czym 48 osób zostało patronami ze względu na swe zasługi związane ze stanem kapłańskim lub zakonnym (ale Kościół nie uznał ich za świętych), 17 zostało wybranych w związku ze swoją świętością, a 14 dla upamiętnienia ich osiągnięć na innych polach. Procentowy udział duchownych i zakonnic podniesionych do rangi patronów w obrębie indywidualnych patronów ulic Krakowa wynosi 8,9% (79 osoby na 888 upamiętnionych postaci historycznych). Procentowy udział duchownych i zakonnic niebędących świętymi i nieznanymi z innych osiągnięć niż związane z krzewieniem wiary podniesionych do rangi patronów ze względu na osiągnięcia związane ze stanem kapłańskim lub zakonnym w obrębie indywidualnych patronów ulic Krakowa wynosi 5,4% (48 osób na 888 upamiętnionych postaci historycznych).

W Bolonii obecność duchownych wśród patronów ulic jest nieco mniejsza niż w Krakowie, gdyż jest ich tu 54, przy czym 24 osoby zostały wybrane na patronów ze względu na sposób pełnienia obowiązków wynikających ze stanu kapłańskiego lub zakonnego, 22 postacie podniesiono do tej rangi jako świętych będących równocześnie zasłużonymi duchownymi, a 8 osób – z innych powodów. Wszyscy patroni duchowni stanowią 6% liczby patronów indywidualnych bolońskich ulic (54 osoby na 887), a duchowni, którzy zostali patronami wyłącznie ze względu na swą działalność kapłańską lub zakonną – 2,7% (25 osób na 887).

Z analizy powyższych wartości procentowych wynika, że wybór duchownych na patronów jest zjawiskiem nieco częstszym w obrębie krakowskiego nazewnictwa miejskiego.

Wewnętrzna struktura krakowskiej i bolońskiej grupy duchownych będących patronami ulic jest w obu miastach różnicowana. Obok postaci o ogólnościowym charakterze zasług i w Krakowie, i w Bolonii występują osoby znane jedynie w konkretnych parafiach. W obydwu ośrodkach na patronów niektórych ulic wybrano papieży. Jeden z nich – Jan XXIII – występuje jako patron zarówno nad Wisłą, jak i u stóp Apeninów. Obecność tego papieża w bolońskim i włoskim krajobrazie nazewniczym zasługuje na szczególną uwagę. Na terenie Włoch Jan XXIII jest nadzwyczaj popularnym patronem ulic oraz instytucji takich jak szpitale, szkoły i domy opieki. Papież ten, któremu jako pierwszemu udało się znieść barierę istniejącą między najwyższą władzą Kościoła katolickiego a zwykłymi ludźmi, wywołuje u Włochów uczucia i emocje, które w znacznej mierze przypominają te, które u swoich rodaków wzbudza Jan Paweł II. Dowodem tego jest przydomek *papa buono* (*dobry papież*), którym Włosi określają Jana XXIII. Polski papież z kolei nie jest obecnie patronem żadnego bolońskiego ciągu komunikacyjnego, lecz jego imię noszą szkoła podstawowa i gimnazjum,

mające swoją siedzibę w miejscowości znajdującej się w obszarze podmiejskim.

Oprócz postaci upamiętnionych ze względu na zasługi w zakresie krzewienia życia religijnego oraz na sposób pełnienia misji kapłańskiej lub zakonnej w nazewnictwie miejskim Krakowa i Bolonii występują również jako patroni duchowni, dla których powodem upamiętnienia są przede wszystkim osiągnięcia w różnych dziedzinach sztuki, nauki bądź w życiu społecznym i politycznym. Grupa wybitnych artystów, będących patronami ulic Krakowa, obejmuje na przykład kronikarza Wincentego Kadłubka, tłumacza Jakuba Wujka (należącego do zakonu Jezuitów) oraz pisarzy: Ignacego Krasickiego (arcybiskupa gnieźnieńskiego) i ks. Piotra Skargę. Również wśród bolońskich literatów będących patronami ulic znajduje się opat Giuseppe Parini. Ważnymi przedstawicielami duchowieństwa, należącymi też do kategorii wybitnych artystów, są wśród patronów bolońskich ulic włoscy kompozytorzy i kapłani Antonio Vivaldi i Claudio Monteverdi. W stolicy Małopolski osoby konsekrowane występują też na liście uczonych uprawiających dyscypliny humanistyczne i społeczne. Do grupy tej należą o. Józef Bocheński, Grzegorz z Sanoka oraz ks. Stefan Pawlicki, a osobami zasłużonymi dla rozwoju nauk humanistycznych są również Andrzej i Józef Załuscy, założyciele Biblioteki Załuskich. W Bolonii zaś grupa wybitnych humanistów obejmuje również trzech zakonników; są to: Leandro Alberti, Graziano i Cherubino Ghirardacci. Przedstawiciele duchowieństwa znajdują się także wśród uczonych uprawiających dyscypliny ścisłe i przyrodnicze, jak w przypadku krakowskiego patrona ks. Jana Kluka. Bolońscy urzędnicy postanowili też utrwalić pamięć dwóch księży, znanych ze względu na swoją aktywność w zakresie polityki; są nimi don Giovanni Verità oraz don Luigi Sturzo (założyciel Włoskiej Partii Ludowej). Krakowskie władze zaś podniosły do rangi patronów ulic osoby konsekrowane o szczególnych zasługach w zakresie obrony terytorium i wolności kraju: Augustyna Kordeckiego, który kierował obroną klasztoru jasnogórskiego, Jerzego Popiełuszkę, który został zamordowany przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, Ignacego Jana Skorupkę, pełniącego funkcję kapelana Wojska Polskiego oraz Piotra Ściegiennego, upamiętnionego ze względu na zaangażowanie w działalność niepodległościową.

Uzyskane dane ilościowe i jakościowe można interpretować jako dowód istnienia dla stolicy Małopolski i głównego ośrodka regionu Emilia-Romania wspólnego podłoża kulturowego. Miasta te bowiem – pomimo dużej odległości i różnej historii – znajdują się w obrębie oddziaływania chrześcijańskiej kultury europejskiej, a ich mieszkańcy wyznają wspólne wartości i tę samą wiarę.

Rola duchownych w nazewnictwie miejskim – choć ich udział liczbowy w nim nie jest tak wielki, jak w przypadku wybitnych artystów, ludzi nauki bądź znanych polityków – jest szczególnie ważna. Jeżeli bowiem upamiętnieni w nazwach ulic plastycy, muzycy i pisarze wpływają w pewien sposób na nasze poczucie piękna,

szanowani uczeni przekonują o wartości nauki, a mężowie stanu patronujący placom i ciągom komunikacyjnym są wzorem dla kształtowania się naszego poczucia obywatelskiego, to duchowni podniesieni do rangi patronów ulic są nieustannym przykładem wiary i wartości, które stanowią podstawę społeczeństwa naszych krajów i naszego kontynentu. Patroni duchowni swoim przykładem pokazują nam, jak powinniśmy się zachowywać i kim powinniśmy być.

Clergymen as patrons of the Cracovian and Bolognian streets

The aim of this article is the analysis of the role performed by the clerics as patrons of the Cracovian and Bolognian streets. Street names commemorating priests, monks and nuns constitute the collection of commemorative anthroponyms - the nomenclature class which underwent rapid development in the 20th century. Clergymen who are street patrons belong to a group of single-person patrons who were historical characters. Choosing them for patrons of the traffic routes does not stem entirely from their contributions connected with the ministry. In certain cases, the fact of being a clergyman is an additional trait characterizing the commemorated persons for their achievements in some different fields. Taking the above into account, the clerics who are patrons of the Cracovian and Bolognian streets, have been divided into three subgroups: 1) clerics who were priests, friars and nuns of great merit; 2) saints who used to clerics while alive; 3) clerics commemorated as outstanding representatives of various fields of study and social life. The analysis of the collected data demonstrates a slight domination of the clergy patrons category in the Cracovian urban nomenclature as these anthroponyms represent 8.9% of individual street patrons. In Bologna, on the other hand, the percentage share of this class does not exceed 5.4%. The internal structure of this category is fairly varied. Both cities display representatives of various levels of the church hierarchy: popes, bishops, parsons of the district parishes, etc. The group of clergymen commemorated for their other contributions shows a similar internal heterogeneousness. It includes merited humanists, politics and artists. On the basis of the data collected, a statement can be made that clerical patrons perform a similar role in both cities and they hold similar values which Poland and Italy share as countries belonging to the same civilization circle.